

REVISTA CICSA

serie nouă

XI/2025

Consiliul Științific/ Scientific Board:

Prof. Dr. Paolo **Carafa** – Sapienza University of Rome, Italy

Prof. Dr. Carol **Căpiță** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Miron **Ciho** – University of Bucharest, Romania

Assist. Prof. Dr. Emna **Ghith-Hmissa** – University of Sousse, Tunisia

Prof. Dr. Andreas **Gutsfeld** – Université de Lorraine (Nancy 2), France

Prof. Dr. emer. Antal **Lukacs** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Ecaterina **Lung** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. emer. Gheorghe-Vlad **Nistor** – University of Bucharest, Romania

Dr. Cristian Eduard **Ștefan** – Institute of Archaeology „V. Pârvan”, Bucharest, România

Prof. Dr. Christoph **Uehlinger** – Universität Zürich, Switzerland

Dr. Mădălina **Vârtejanu-Joubert** – Institut national des langues et civilisations orientales
(INALCO), Paris, France

Prof. Dr. Anton Carl **van Vollenhoven** – North-West University, South Africa

Lect. Dr. Daniela **Zaharia** – University of Bucharest, Romania

Comitetul de Redacție/ Editorial Board

Florica (**Bohîlțea**) **Mihuț** – University of Bucharest

Diana **Pavel** – University of Bucharest

Mădălina-Teodora **Comănescu** – Site Administrator

ISSN 2457 – 3809

ISSN – L 2457 – 3809

<https://cicsaunibuc.wordpress.com/revista/revista-online>

Cuprins/ Contents

Studii/ Studies

A. Papers of the International Colloquium on “Epistolography, knowledge, and the Ancient World”, Bucharest, October 3-4, 2025

Carlos HEREDIA CHIMENO – Letters from a Broken Republic: Cicero’s Correspondence and Constitutional Transgression (91–79 BCE)	5-17
Florentina NICOLAE – The Silence of Men, reflected in “Heroides”, the imaginary letters of love written by Publius Ovidius Naso.....	18-25
Lorenzo MONACO – L’immagine delle campagne daciche traianee e di Decebalo in Plinio il Giovane, <i>Ep.</i> , 8. 4. 2.....	26-38
Jörg VON ALVENSLEBEN – Fronto’s letter <i>De nepote amisso</i> as lament, self-consolation and self-reflection.....	39-49
Giovanni TAGLIALATELA – Die Verwirklichung des quintilianischen Lehrideals in Fronto Pädagogische Tugenden und Lehren durch Briefe.....	50-68
Mariana BODNARUK – Inscribing Senatorial Authority: Epigraphic Epistles and Senatorial Legislation from Constantine I to Theodosius I.....	69-89
Ethan CHILCOTT – <i>Varietas</i> in the <i>Variae</i> : Erudition and Audience in Cassiodorus’ <i>Epistles</i> ...90-113	
Lorenzo MONACO – <i>Licet interdum confabulationis tale conuiuium doctrinae quoque sale conditur</i> : Jerome’s letters to Marcella, and biblical exegesis in epistolary form.....	114-127
Titus SARKAR, Letters of Obligation: Debt, Trust and Moral Economy in the Lekhapaddhati.....	128-140

B. Papers of the 13th annual session of CICSA, “Circulația persoanelor, a bunurilor și a ideilor (din Preistorie în Antichitatea Târzie)”/ ‘Movement of persons, goods, and ideas (from Prehistory to the Late Antiquity)’, Bucharest, April 25-26, 2025

Ioana-Teodora STAN – The Panathenaic amphorae: an instrument for the propagation of Athens’ discourse and a subject of symbolic conflict.....	141-150
Ana-Maria BALȚĂ – When distance is not an obstacle. Several preliminary considerations on <i>Liberalitas</i> coin types of <i>Nikopolis ad Istrum</i> and <i>Marcianopolis</i>	151-166

Aurelia PARASCHIV, Alexandra-Clara ȚÂRLEA – Roman glass vessels in funerary contexts from Tomis and Callatis. A reassessment of older publications.....167-194

C. Interpretări și analize/ Interpretations and Analyses

Darius COVACIU – The ecclesiastic status of the see of Tomis between the 4th and 6th centuries. Reading notes on Ionuț Holubeanu’s research.....195-211

D. Recenzii și prezentări de carte / Reviews and Book Presentations

Sergiu Popovici, *Cultura Usatovo. Arheologia funerară a unei societăți din epoca bronzului*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 475 pag., ISBN 978-606-537-623-6 – Elena FERARU.....212-214

Anthony A. Barrett și John C. Yardley, *The Emperor Caligula in the Ancient Sources*, Oxford, Oxford University Press, 2023, 203 pag., ISBN 978-0-19-885457-9 – Andreea Luisa MIHAL.....215-218

Eckart Frahm, *Assyria. The Rise and Fall of the World’s First Empire*, New York, Basic Books, 2023, 528 pag., ISBN: 9781541674400 – George Cătălin ROBESCU219-221

Daniel Unruh, *Talking to Tyrants in Classical Greek Thought*, Liverpool, Liverpool University Press, 2023, VIII+272 pag., ISBN 978-1-78962-123-5, ISBNe 978-1-78962-426-7 – Ioana-Teodora STAN....
.....222-224

Daniela Zaharia, Vladimir Crețulescu (coords), *Sensibilități, obsesii, fobii și istoriile lor neașteptate / Sensitivities, Obsessions, Phobias, and Their Intriguing Histories*, 2024, Editura Universității din București, 282 pag., ISBN: 978-606-16-1499-8 – Cristina POPESCU.....225-227

Plutarh, *Vorbele de duh ale spartanilor*, traducere din greaca veche, studiu introductiv și note de Liviu Mihail Iancu, ilustrații de Mihail Coșulețu, București, Editura Humanitas, 2024, 200 pag., ISBN 978-973-50-8647-3 – Florica (BOHÎLȚEA) MIHUȚ.....228-231

E. Rezumate teze de licență și disertație/ Abstracts of Bachelor and Master Theses

Maria-Irina SOCOLAN – *A Comparative Analysis of Mithraic Imagery: The Regional Adaptation of the Tauroctony in Dacia*, (abstract of the Bachelor’s Thesis, 2025).....232-245

Cronica activității CICSA, anul 2025, Florica (BOHÎLȚEA) MIHUȚ.....246-247

Eckart Frahm, *Assyria. The Rise and Fall of the World's First Empire*, New York, Basic Books, 2023, 528 pag., ISBN: 9781541674400

George Cătălin ROBESCU,
Universitatea din București

<https://www.doi.org/10.31178/cicsa.2025.11.16>

Volumul lui Eckart Frahm, *Assyria. The Rise and Fall of the World's First Empire*, apărut la prestigioasa editură Basic Books în anul 2023, reprezintă una dintre cele mai ambițioase și bine documentate sinteze recente dedicate istoriei Asiriei. Cartea se adresează unui public larg, folosind o narațiune accesibilă, dar poate fi utilizată și ca lucrare de sinteză în mediul academic și în cercurile universitare. Eckart Frahm este profesor de asiriologie la Universitatea Yale și autorul unor contribuții importante în domeniul studiilor asiriene și babiloniene. Prin această lucrare, autorul nu dorește strict să prezinte Asiria, ci să o și plaseze în contextul istoric larg prin interacțiunile cu Egipt, Elam și Babilon. De asemenea, un punct central al acestei lucrări este popularizarea acestui imperiu pentru publicul larg prin expunerea narativă a ascensiunii și perioadei de glorie a acestei civilizații, dar și prin expunerea declinului și a moștenirii lăsate lumii de către Imperiul Asirian. Volumul este structurat în cinci capitole principale și optsprezece subcapitole. Volumul începe cu o introducere generală a subiectului, ce este urmată de stabilirea cadrului metodologic și justifică alegerea titlului, Asiria ca fiind primul imperiu al lumii. Această idee este dezbătută de către istorici, iar Frahm arată cum anumite imperii sunt mai favorizate de istorici decât altele.

Dacă excludem capitolul de introducere și epilogul, volumul este împărțit în trei părți importante, părți care doresc să arate formarea cronologică a imperiului, perioada sa de glorie, dar și căderea acestuia. Primul capitol intitulat „The Long Road to Glory”, împărțit în patru subcapitole, tratează perioada preimperială și timpurie a Asiriei. Primul subcapitol începe cu o descriere a originilor orașului Așșur, prezentat nu doar ca un centru comercial, ci și ca un actor emergent în rețelele comerciale ale epocii. Acest oraș este considerat ca fiind originea Imperiului Asirian și nu doar că a fost un oraș-stat important în perioada timpurie, dar a și rămas unul important în perioada imperială. Următorul subcapitol urmărește tranziția de la un oraș-stat autonom la un regat cu autoritate regională în care sunt evidențiate rolul dinastiei, consolidarea elitei locale și începuturile regale. Ultimele două părți ale acestui capitol analizează perioadele de criză ale regatului asirian, perioade caracterizate de invazii și instabilitate politică, perioadă ce a culminat cu un conflict dinastic major și reinterpretarea rolului conducătorului în

societate. Acum suveranii foloseau ideologia divină și continuitatea simbolică a regalității pentru a-și menține puterea, fapt ce a dus la stabilirea bazei Imperiului Asirian.

Următorul capitol principal al acestui volum este și cel mai voluminos, fiind împărțit în zece subcapitole ce tratează perioada imperială a Asiriei, prezentând anumite figuri regale, evenimente, dar și caracteristici ale societății imperiale. Capitolul intitulat „Empire” începe cu o descriere a epocii imperiale în care se discută reformele militare, reorganizarea administrativă și instaurarea unui sistem de taxare coerent, factori ce au permis o stabilitate a imperiului și o extindere fără precedent pentru acea perioadă. Partea administrativă este discutată mai amănunțit în al doilea subcapitol în care sunt detaliate regiunile din zonele de frontieră ale imperiului, respectiv Anatolia, Elam și partea sudică din Levant, și relația acestor regiuni cu centrul puterii. Ideologia divină a împăratului și centralizarea religiei a dus și la crearea unor anumite anxietăți religioase în imperiu, respectiv cele despre moarte, spirite și fantome. De asemenea, autorul ne prezintă și obiceiurile funerare ale asirienilor, mai ales cele ce aveau contact cu regalitatea. Frahm se folosește și de sursele biblice printr-o comparație cu sursele cuneiforme pentru a crea o descriere amplă a contextului militar și diplomatic, folosindu-se de cazul specific al regelui Sanherib la porțile Ierusalimului. Frahm notează și problema celui mai important adversar al asirienilor, Babilonul, într-un subcapitol dedicat acestui subiect. Dar ce este interesant în acest conflict este că nu există un sentiment strict de ură între cele două națiuni, ci și unul de admirație. În aceste relații dintre puteri, un rol important îl avea și regina-mamă, în special cazul lui Naqia, mama lui Esarhaddon, rol ce este amplu discutat în subcapitolul intitulat „Mother Knows Best”.

Eckart Frahm ne oferă în ultima parte a acestui capitol două descrieri ample ale unor regi asirieni, o descriere fiind cea a regelui Esarhaddon și a campaniei sale de cucerire a Egiptului. Prin analizarea acestui conflict foarte important, autorul ne oferă informații și despre dificultățile guvernării unei regiuni îndepărtate. A doua descriere regală este cea a regelui Ashurbanipal, care este prezentat ca un colecționar de texte și om ce valora informația, dar și ca un conducător nemilos. Capitolul se încheie cu o scurtă prezentare a vieții cotidiene din imperiu, cu o descriere a vieților muncitorilor, scribilor, soldaților și meșteșugarilor și cu accent pe sursele administrative și judiciare. Această prezentare a vieții cotidiene este urmată de o descriere a conflictelor interne ce au dus la pierderea controlului anumitor provincii și a asediilor intense și succesive ce au dus la o epuizare a resurselor imperiale și la o cădere bruscă a Imperiului Asirian.

Ultimul capitol dintre cele trei menționate este capitolul intitulat „Afterlife”, în care sunt analizate moștenirile fizice și culturale lăsate de Imperiul Asirian succesorilor săi. Această parte este împărțită în

patru subcapitole, primul dintre acestea discutând infrastructura lăsată de către asirieni deoarece drumurile, canalele, palatele și orașele întemeiate au continuat să fie utilizate de succesorii babilonieni și persani, fapt ce demonstrează o continuitate regională a imperiului. Pe partea administrativă, Asiria a lăsat modelul ei de guvernare ce i-a permis ascensiunea către Imperiu, model ce a fost urmat de către babilonieni și de către persani. Frahm analizează acest model comparându-l cu cel al Imperiului Persan și cel Roman, identificând potențialele influențe directe ale Asiriei. Problema cercetării este aceea a surselor pentru perioada de după căderea imperiului deoarece ultimele texte cuneiforme scrise au fost datate în jurul anului 600 î.Hr., iar cele utilizate după această dată provin din surse terțe precum menționările biblice și cele din literatura greacă. În încheierea acestui capitol, Eckart Frahm analizează distrugerile moderne ale siturilor asiriene din cauza unor săpături excesive și uneori realizate de oameni fără experiență, până la distrugerile culturale masive realizate de către ISIS.

În ultimul capitol al acestui volum intitulat „Epilog”, Eckart Frahm menționează ca Imperiul Asirian este văzut într-o lumină proastă de mulți dintre cercetători, iar că lipsa unor săpături profesionale pentru cercetare provine tocmai din această umbră adusă de către comunitatea academică. Acesta îl dă exemplu pe criticul de artă Jonathan Jones care menționa într-o declarație că „Egiptul și Grecia au fost civilizații, Asiria nu.” De asemenea, au fost multe critici aduse de către arheologi din perspectiva unei înclinări pro-asiriene în cercetări, critica principală adusă Imperiului Asirian fiind că a fost unul foarte crud și dur în cuceririle sale. Problema din spatele acestei declarații, după cum spune și autorul în acest capitol, este că această cruzime asiriană nu este analizată și în comparație cu Imperiul Roman, spre exemplu. Ambele Imperii au fost dure în cuceririle sale, deci din aceste declarații critice Asiriei putem vedea perspectiva negativă, părtinitoare a anumitor cercetători. Este adevărat că Asiria prezenta o cruzime și violență destul de evidentă, mai ales din perspectiva cuceririlor sale, dar nu este cu nimic mai profundă decât cruzimea Romană.

Eckart Frahm a realizat un studiu foarte important și necesar pentru această perioadă și pentru această zonă geografică. După cum am văzut în ultimul capitol, multă lume poate pleca cu o perspectivă deja negativă asupra civilizațiilor din această zonă geografică, astfel că o lucrare introductivă precum aceasta poate ajuta la distrugerea cortinei și la răspândirea dorinței de cercetare nu doar pentru Imperiul Asirian, dar și pentru toată regiunea mesopotamiană din mileniile II și I î.Hr. Această lucrare dorește să creeze noi pasionați pentru cunoașterea istoriei Mesopotamiei, adresându-se deopotrivă unui public larg și unui public mai avizat, din mediul științific.